

Suomalaisen oopperan talohankkeen varhaisvaiheita

Elina Standertskjöld

doi.org/10.23995/tht.115727

Artikkelini aiheena on suomalaisen oopperan uudisrakennushankkeen varhaisvaiheet 1910-luvulla. Keskityn kolmeen vuonna 1916 tehtyyn toteutumattomaan suunnitelmaan, joista kahden piirustukset ovat päättyneet Arkkitehtuurimuseon ja yhden Helsingin kaupunginarkiston kokoelmiin. Arkkitehtitoimisto Palmqvist & Sjöströmin tekemät kaksi suunnitelmaa laadittiin alun perin liitteiksi Helsingin kaupunginvaltuustolle lähettyihin oopperan tontin valintaa koskeviin asiakirjoihin. Kolmas suunnitelma on Hilding Ekelundin diplomityö ”Oopperatalo Munkkiniemeen”. Kaikki kolme ovat arkkitehtuurihistoriallisesti kiinnostavia, sillä ne liittyivät samaan aikaan vireillä olleisiin Helsingin kaupungin kehittämissuunnitelmiin. Palmqvist & Sjöströmin varhaisin suunnitelma Kaisaniemeen liittyi Eliel Saarisen Murtokatu-suunnitelmaan (1911–1913). Arkadianmäelle tehty myöhempi suunnitelma oli kytköksissä Töölön kaupunginosan uudelleenjärjestelyyn, ja Ekelund oli valinnut oopperatalonsa paikaksi Eliel Saarisen 1915 laatimaan Munkkiniemi–Haaga-suunnitelman ”Keskusaukean”.

Avainsanat: Hilding Ekelund, Eliel Saarinen, W.G. Palmqvist, Einar Sjöström, Bertel Jung, oopperatalo, kaupunkisuunnittelu, näyttelyrakennus, arkkitehtuurikilpailu, arkkitehtuuripiirustus, Eduskuntatalo

Suomalaisen oopperan pitkä ja monivaiheinen talohanke on hyvä esimerkki siitä, miten eri arkistoihin päätyneet toteutumattomat suunnitelmat voivat vaikuttaa yksittäisen rakennuksen syntyhistoriaan. Vaikka suunnitelmaa ei toteutettaisikaan, saattaa esimerkiksi sille valittu rakennuspaikka kertoa ajankohtaisista kaupunkisuunniteluun liittyvistä kysymyksistä. Oopperatalon rakennushistoriaan vaikuttivat oleellisesti myös *Kotimaisen oopperan* perustaminen 1911 ja henkilökohtaiset kontaktit. Vuonna 1914 ooppera muutettiin osakeyhtiöksi, jonka nimeksi tuli *Suomalainen Ooppera Oy*. Tästä eteenpäin yhtiön hallituksen perustajajäsenet Edvard Fazer, Aino Ackté ja Oskar Merikanto pyrkivät edistämään oopperatalon rakentamista Helsinkiin.¹ Hanke oli laajasti esillä myös julkisuudessa. Syynä siihen, ettei taloa saatu silloin rakennettua oli ensimmäisen maailmansodan aiheuttama inflaatio, joka söi suurimman osan saaduista lahjoitusvaroista.

Tämä artikkeli keskittyy oopperatalohankkeen varhaisvaiheisiin, etenkin kolmeen toteutumattomaan suunnitelmaan vuodelta 1916: Arkkitehtitoimisto Palmqvist & Sjöströmin Kaisaniemeen suunnittelemaan oopperataloon, saman toimiston Arkadianmäelle tekemään monumentaaliseen kokonaisuuteen liikerakennuksineen sekä arkkitehti Hilding Ekelundin Teknillisen korkeakoulun diplomityöhön ”Oopperatalo Munkkiniemeen”. Palmqvistin ja Sjöströmin tammikuussa 1916 signeeraaman ja Helsingin Sanomissa 18.2.1916 julkaistun ensimmäisen suunnitelman piirustukset lähetettiin alun perin Helsingin kaupunginvaltuustolle *Suomalainen ooppera Oy:n* tonttiantomuksen liitteenä, ja ne ovat nykyisin Helsingin kaupunginarkistossa.²

1 Maria Berg, *Oopperalle talo* (Helsinki: Omakustanne, 1972), 9.

2 Piirustuksia on kahdeksan kappaletta. Asemapiirros, leikkaus, viisi pohjapiirrosta ja perspektiivipiirustus. Kaupunginvaltuusto – Kaupunginvaltuuston pöytäkirjan liitteet, 16.1.–20.6.1917, Helsingin kaupunginarkisto. Oskar Merikannon ja Edvard Fazerin anomuksen 12.2.1916 liitteenä olevat piirustukset.

Palmqvist & Sjöströmin toukokuussa 1916 signeeraamat piirustukset oopperatalosta Arkadianmäelle sekä Ekelundin diplomityö kuuluvat Arkkitehtuurimuseon kokoelmiin.

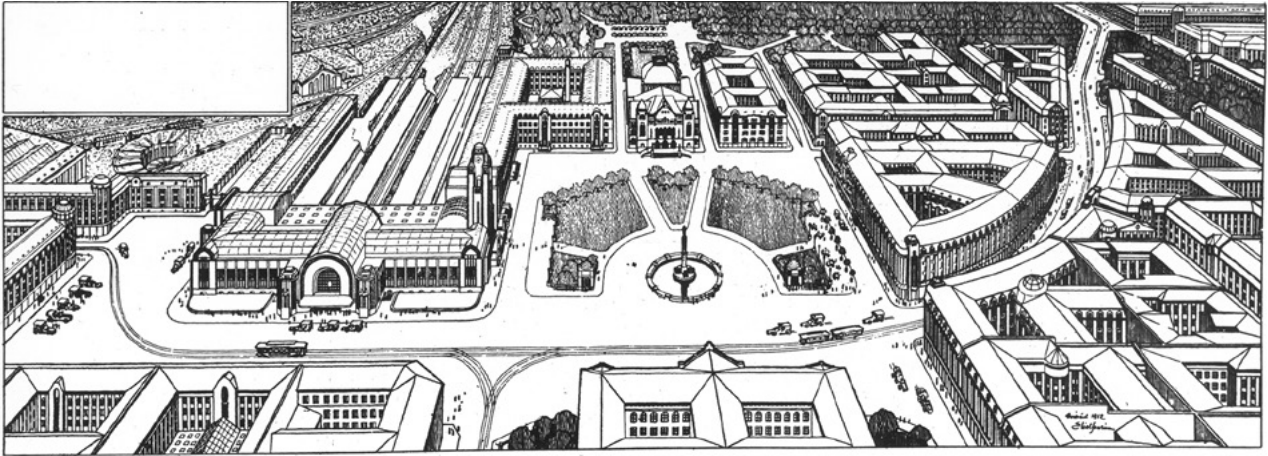
Sekä Palmqvist & Sjöströmin toimiston että Ekelundin oopperatalopiirustukset liittyivät Helsingissä samaan aikaan vireillä olleisiin kaupungin kehittämissuunnitelmiin. Ekelundin diplomityö kytkeytyi Eliel Saarisen 1915 laatimaan Munkkiniemi–Haaga-suunnitelmaan, ja Arkkitehtitoimisto Palmqvist & Sjöströmin tekemä varhaisempi versio Saarisen tekemään Murtokatu-suunnitelmaan (1911–1913). Myöhempi versio liittyi Töölön kaupunginosan uudelleenkaavoitukseen.³ Palmqvist ja Sjöströmin toimiston suunnitelmat liittyivät myös konkreettisesti *Suomalainen Ooppera Oy:n* hallituksen toimintaan, sillä kumpikin oli laadittu liitteeksi kaupunginvaltuustolle ja -hallitukselle lähetettyihin tontteja koskeviin selvityksiin.

Helsingin Sanomissa 18.2.1916 julkaistun ensimmäisen suunnitelman perspektiivipiirustus on mukana Uuden Oopperatalon Kannatusyhdistys r.y:n johtokunnassa toimineen Maria Bergin teoksessa *Oopperalle talo* (1972) sekä Oopperatalosäätiön edustajiston sihteerin Kalervo Kemppisen kirjassa *Uusi oopperatalo – Toiveet todeksi* (1993).⁴ Tapani Eskola mainitsee toimittamassaan teoksessa *Oopperatalo – The Opera House – Das Opernhaus* (1995), että Arkadian-

3 Kansallismuseon lähikortteleihin oli ajateltu rakentaa julkisia rakennuksia, jotka muodostaisivat ”rakennustaiteellisen keskuksen”. Mietinnössä ehdotettiin muun muassa Taideteollisuusmuseon, Helsingin kaupungin museon ja keskuskirjaston rakentamista kortteleihin. Kaupunginvaltuusto – Kaupunginvaltuuston pöytäkirjan liitteet, 16.1.–20.6.1917, Helsingin kaupunginarkisto. Arkkitehtivaliokunnan mietintö 20.5.1916, 17 ja 20–21.

4 Berg, *Oopperalle talo*, 40. Kalervo Kemppinen, *Uusi oopperatalo – Toiveet todeksi* (Porvoo: WSOY, 1993), 10. Johanna Björkmanin väitöskirja *Metsäteollisuuden menestyksen jälki arkkitehtuurissa* (2019) keskittyy W. G. Palmqvistin yhteistyöhön teollisuusyritysten kanssa. Palmqvistin ja Sjöströmin yhteisestä toimistosta (1910–1919) kertovassa osuudessa ei mainita oopperatalosuunnitelmia.

FÖRSLAG TILL GENOMBROTTSGATA GENOM KVARTERET 38
OCH ORDNANDE AV JÄRNVÄGSTORGET I HELSINGFORS

ARKIT. E. SAARINEN

Kuva 1. *Arkitekten III*-lehdessä vuonna 1914 julkaistu kuva Eliel Saarisen Murtokatu-suunnitelmasta (1911–1913). Kuva: Arkkitehtuurimuseo, Kuvakokoelma, lisenssi CC BY-NC-ND 4.0.

mälle tehtiin uusi suunnitelma, muttei kerro siitä sen tarkemmin.⁵ Edellä mainittujen kirjojen tekijät eivät näytä tunteneen Arkadianmäelle tehtyä uutta suunnitelmaa.

Ekelundin diplomityö on ollut tutkijoiden saavutettavissa jo vuodesta 1965, kun siitä otettuja valokuvia arkistoiitiin Arkkitehtuurimuseon kuvakokoelmaan. Originaalit saatiin museolle 1983. Työ noteerattiin kuitenkin vasta 1997 ilmestyneessä Ekelund-monografiassa. Vilhelm Helanderin esittelee sen lyhyesti artikkelissaan ”Hilding Ekelund Suomen arkkitehtuurin eturintamassa”.⁶ Tässä artikkelissa esitellään ensimmäistä kertaa oopperatalohankkeen varhaiset suunnitelmat kokonaisuutena. Se täydentää siten aiempia tutkimuksia oopperatalon rakennushistoriasta.

5 Tapani Eskola, toim. *Oopperatalo – The Opera House – Das Opernhaus* (Helsinki: Kustannus Oy Projektilihti, 1995), 13. Kaupunginvaltuusto – Kaupunginvaltuuston pöytäkirjan liitteet, 16.1.–20.6.1917, Helsingin kaupunginarkisto, Arkkitehtivaliokunnan mietintö 20.5.1916, 16–22.

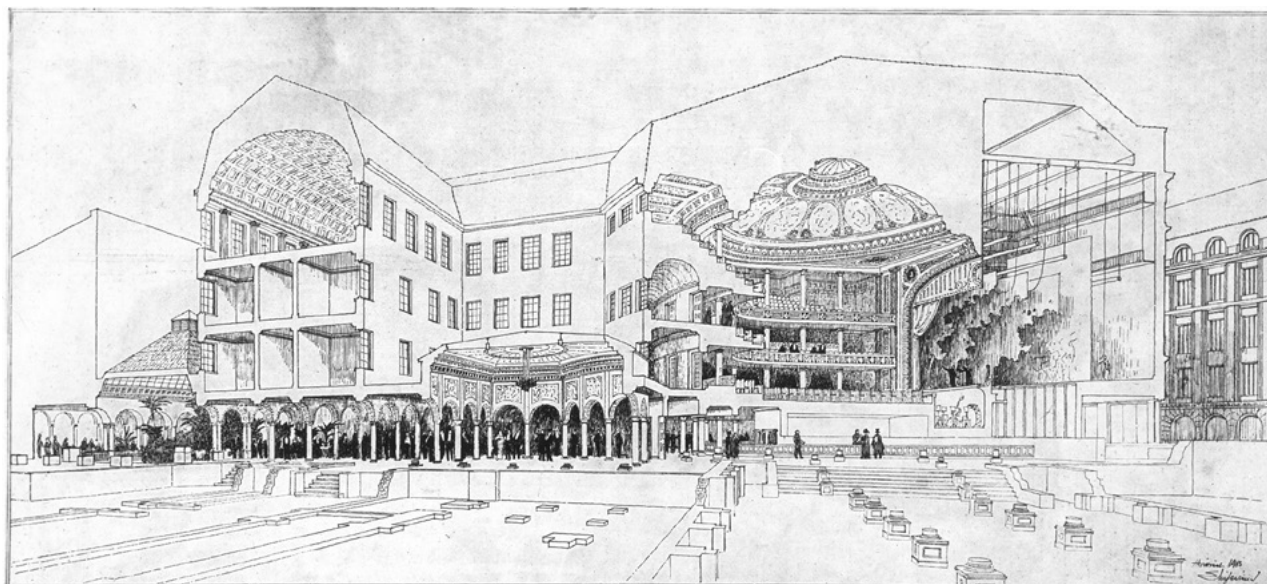
6 Vilhelm Helander, ”Hilding Ekelund Suomen arkkitehtuurin eturintamassa,” teoksessa *Hilding Ekelund (1893–1984) – Arkkitehti, Arkkitekt, Architect*, toimittanut Timo Tuomi (Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo, 1997), 9.

Oopperan tilakysymys ja Eliel Saarisen Murtokatu-suunnitelma 1913

Oopperatalon tilakysymys oli noussut esiin jo ennen osakeyhtiön perustamista. Eliel Saarinen oli tehnyt Helsinkiin oma-aloitteisesti niin kutsutun Murtokatu-suunnitelman. Kyseessä on nykyinen Kaisaniemenkatu, Mikonkadun ja Vilhonkadun kortteliin avattu 18 metriä leveä liikenneväylä. Saarinen piirsi kadun varrelle 5–6-kerroksisia liikerakennuksia. Hanke eteni kahdessa vaiheessa vuosina 1912–1913. Loppujen lopuksi suunnitelmasta toteutettiin vain liikenneväylä.⁷

Suunnitelmaan liittyi hotelli Fennian kortteliin sijoitettu nelikerroksinen konsertti-, ooppera- ja juhlasali. Koko tontin laajuudessa pohjakerroksessa oli konserttihuoneiston eteistilat ja lasikupolinen lämpiö, toisessa kerroksessa nelikerroksinen näyttämö sekä permanto liikuteltavine

7 Tytti Valto, ”Työluettelo”, teoksessa Marika Hausen, Kirmo Mikkola, Anna-Liisa Amberg, Tytti Valto, *Eliel Saarinen – Suomen aika* (Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo, 1990), 311 ja 313.

FÖRSLAG TILL KONSERTPALATS. PERSPEKTIVISK GENOMSKÄRNING

ARKIT. E. SAARINEN

Kuva 2. *Arkitekten III* -lehdessä vuonna 1914 julkaistu kuva Eliel Saarisen Murtokatu -suunnitelmaan liittyvästä konsertti-, ooppera-, ja juhlasalista, joka oli sijoitettu hotelli Fennian korttelin alakertaan. Piirustuksessa näkyi orkesterimonttu soittimiehin. Kuva: Arkkitehtuurimuseo, Kuvakokoelma, lisenssi CC BY-NC-ND 4.0.

lattiarakenteineen. Salissa olisi laajimmillaan ollut 794 paikkaa. Uuden näyttämön oli oletettavasti ajateltu palvelevan ensisijaisesti oopperan tarpeita, sillä Saarisen leikkauspiirustuksessa näkyy sekä esiintymislava että orkesterimonttu soittimiehin.⁸

Oopperaesitysten priorisointia uusissa tiloissa olisi puoltanut se, että Rautatien torin toisella laidalla, näköetäisyydellä Fennian korttelista, sijaitsi vain kymmenen vuotta aikaisemmin valmistunut Kansallisteatteri. Teatterilaiset olisivat mielellään nähneet, että ooppera saisi omat tilat, sillä he suhtautuivat kriittisesti siihen, että Kansallisteatterin näyttämöä käytettiin oopperoiden esittämiseen.⁹

Palmqvist & Sjöströmin arkkitehti-toimiston suunnitelmat 1916

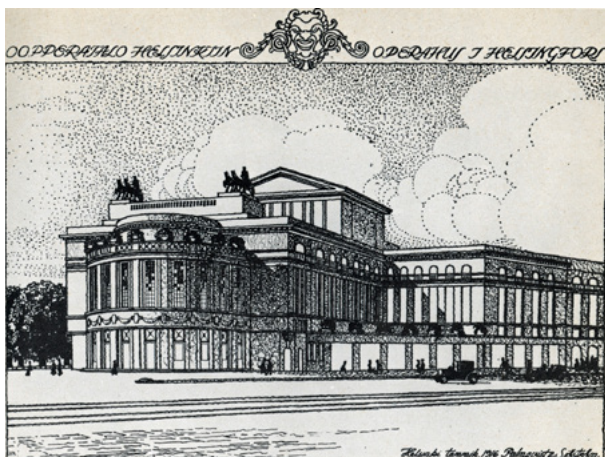
Alkuvuodesta 1916 Oskar Merikanto ja Edvard Fazer lähettivät *Suomalainen Ooppera Oy:n* nimissä Helsingin kaupunginvaltuustolle anomuksen ilmaisen tontin saamiseksi uudelle talolle. He ehdottivat Kaisaniemenkadun ja Fabianinkadun risteyksessä olevaa tonttia.¹⁰ Paikan valinta oli kiinnostava, sillä se sijaitsi Saarisen suunnitteleman Murtokadun varrella vain parin sadan metrin päässä siitä paikasta, mihin oli ajateltu uutta konsertti-, ooppera-, ja juhlasalia.

Fazerin ja Merikannon anomuksen liitteenä olleen suunnitelman tekijä oli mitä ilmeisimmin Einar Sjöström, jonka vaimo Phyllis Eleanor Sjöström (os. Mardall) oli oopperalaulajatar. Hän esiintyi Suomalaisen oopperan tuotannois-

8 Ibid.

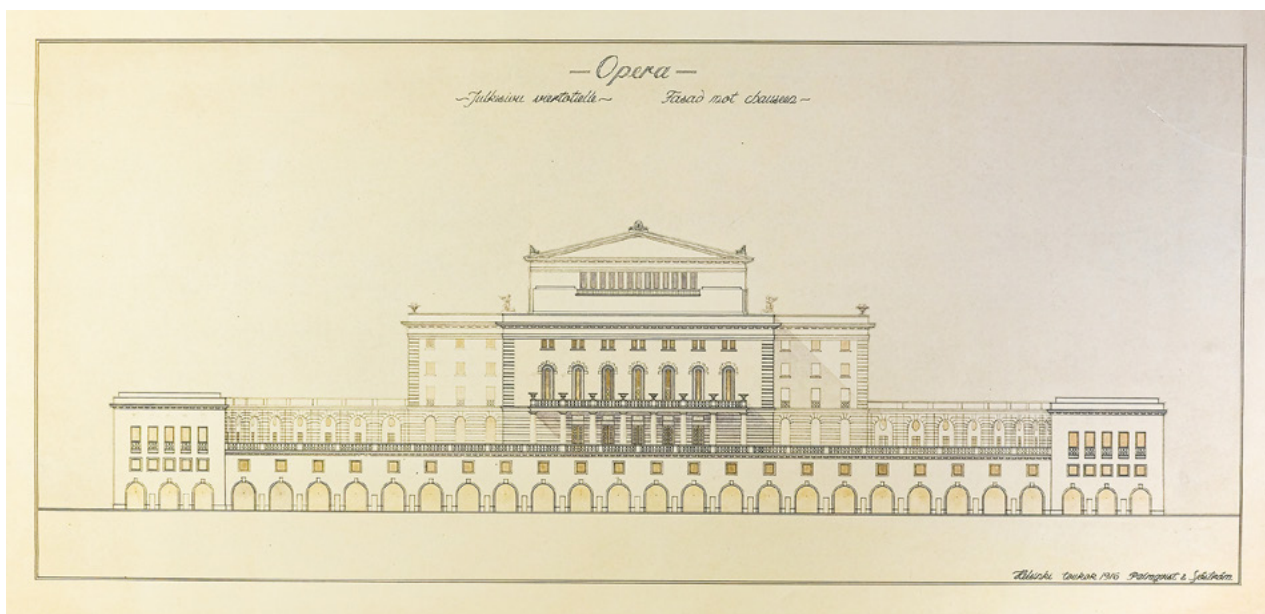
9 "Oopperan 10-vuotispäivänä". *Helsingin Sanomat* 2.10.1921 No: 269, 10.

10 Bergin kirjassa mainitaan väärin, että kyseessä olisi nykyinen Metsätalon tontti. Kaupunginvaltuusto – Kaupunginvaltuuston pöytäkirjan liitteet, 16.1.–20.6.1917, Helsingin kaupunginarkisto, Oskar Merikannon ja Edvard Fazerin anomus 12.2.1916, 14.

Kuva 3. Arkkitehtitoimisto Palmqvist & Sjöström, Oopperatalo Kaisaniemeen, signeerattu tammikuussa 1916. Kuva: Helsingin kaupunginarkisto, Kaupunginvaltuuston pöytäkirjan liitteet 16.1.–20.6.1917, lisenssi CC BY 4.0.

Kuva 4. Arkkitehtitoimisto Palmqvist & Sjöström, Oopperatalo Arkadianmäelle, signeerattu toukokuussa 1916. Kuva: Arkkitehtuurimuseo, Originaalikoelma, lisenssi CC BY-NC-ND 4.0.

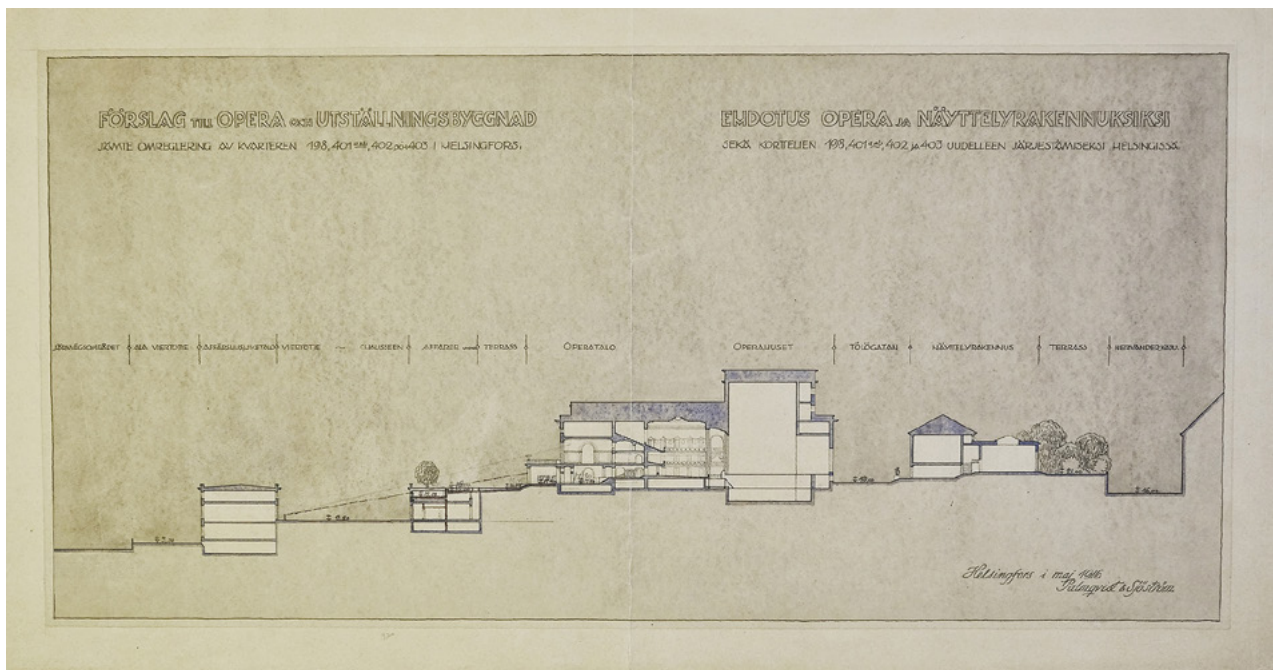
sa 1912–1925.¹¹ Luultavasti hänen suhteidensa ansiosta Sjöström sai toimeksiannon. Kyseessä oli varsin mittava rakennus (54800 kuutiota). Katsomossa olisi ollut 1350 paikkaa eli yli kaksi kertaa enemmän kuin Aleksanterin teatterissa tai Saarisen suunnittelemassa konsertti-, ooppera- ja juhlasalissa.¹² Suuret katsomot ovat tyypillisiä oopperoille, sillä produktiot ovat huomattavasti kalliimpia kuin teatteriesitykset. Esitysten hintaa nostavat orkesterin ja solistien palkkiot sekä kuoron palkat. Pääsylippituloilla on tarkoitus kattaa ainakin osa näistä kuluista.

11 "Encore, Suomen Kansallisoopperan ja -baletin esitystietokanta: Phyllis Sjöström." Luettu 14.1. 2022. <https://encore.opera.fi/fi/person/2193>.

12 Aleksanterin teatterissa oli alun perin 619 paikkaa. Berg, *Oopperalle talo*, 10.

Sjöströmin suunnitteleman rakennuksen pääsisäänkäynti olisi ollut Pitkän sillan puolelle ajatellun aukion laidalla.¹³ Tyyliään rakennus oli sukua Euroopan saksankielisen alueen oopperataloille, Berliinin Staatsoper Unter den Lindenille (1844) ja Wienin valtionoopperalle (1869). Molemmat rakennukset ovat kolmikerroksisia ja tyyliään klassisia. Rakennusten katoille on sijoitettu suurikokoisia ihmisfiguureja ja ratsuja esittäviä veistoksia. Sjöströmin piirsi Suomalai-

13 "Oopperatalon hanke Helsingistä" ja "Oopperatalo rakennettava! – Rientäkää Ooppera-arpajaisiin," *Helsingin Sanomat*, 18.2.1916, no: 48, 4. Uutisen yhteydessä oli ilmoitus Ooppera-arpajaisista, jolla kerättiin rahaa uudelle talolle. Kaupunginvaltuusto – Kaupunginvaltuuston pöytäkirjan liitteet, 16.1.–20.6.1917, Helsingin kaupunginarkisto, Fazerin ja Merikannon anomus kaupunginvaltuustolle 12.2.1916, 14.

Kuva 5. Arkkitehtitoimisto Palmqvist & Sjöström, Oopperatalo Arkadianmäelle, leikkauspiirustus, jossa vasemmalla Viertotien toisella puolella oleva liikerakennus sekä terrassin alla olevat myymälät. Oikealla puolella "näyttelyrakennus". Kuva: Arkkitehtuurimuseo, Originaalikoelma, lisenssi CC BY-NC-ND 4.0.

sen oopperan katolle kaksi kahden ratsun vetämää luonnollisen kokoista kilpavaunua ohjastajineen. Ne muistuttavat Wienin valtionoopperan katolla olevia ratsastajaveistoksia. Sjöström lisäsi, arvatenkin tilaajan pyynnöstä, Fabianinkadun puolelle myymälätiloja. Pyrkimyksenä oli ilmeisesti hankkia vuokratuloja osakeyhtiölle.

Helsingin kaupunki ei luovuttanut oopperalle yhtiön valitsemaa tonttia, vaan osoitti sille uuden paikan Viertotien (nyk. Mannerheimintien) varrelta.¹⁴ Palmqvist & Sjöströmin toimisto laati jo toukokuussa 1916 uuden suunnitelman ehdotetulle paikalle.¹⁵ Se, että piirustukset on tehty jo ennen kuin valtuusto oli päättänyt luovuttaa tontin oopperalle, selittyy sillä, että kaupunginhallitus oli pyytänyt arkkitehteistä koostuneelta

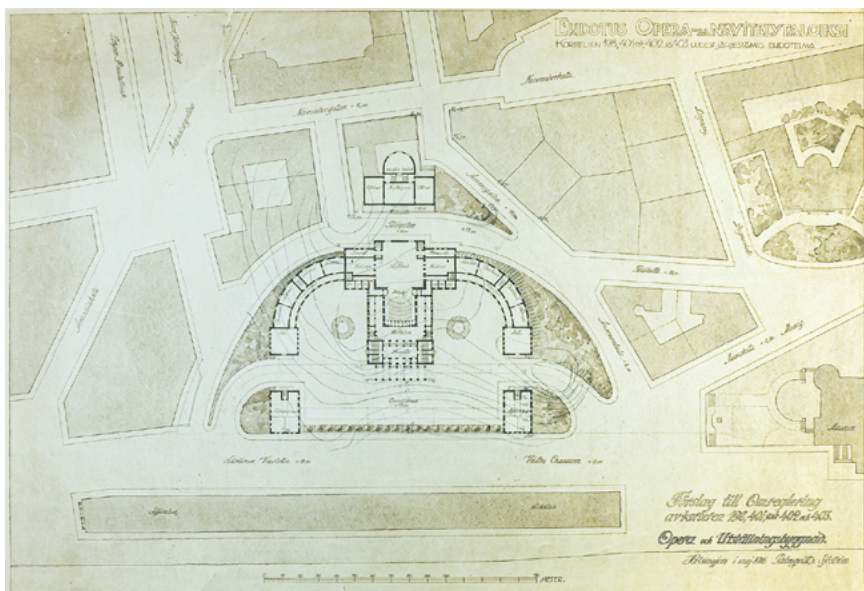
valiokunnalta mietintöä asiasta. Niitä laadittiin peräti kaksi. Jälkimmäisessä, joka oli päivätty 20.5.1916, todetaan, että Helsingin asemakaava-arkkitehti Bertel Jungin pyynnöstä ja hänen ohjeidensa mukaan oli arkkitehtitoimisto Palmqvist & Sjöström tehnyt tontille suunnitelman. Päiväyksen perusteella Arkkitehtuurimuseon kokoelmissa olevat piirustukset kuuluvat sarjaan, jonka Jung lähetti mietinnön liitteenä hallitukselle.¹⁶

Palmqvist & Sjöströmin toimisto teki vielä marraskuussa 1916 *Suomalainen Ooppera Oy:n* hallituksen pyynnöstä lopulliset piirustukset Arka-

14 Rahatoimikamari teki esityksen Helsingin kaupunginhallitukselle tonttien luovuttamisesta taidenäyttelyrakennukselle, oopperatalolle ja konservatoriorakennukselle 12.3.1917. Kaupunginvaltuusto – Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 16.1.–20.6.1917, Helsingin kaupunginarkisto, 1.

15 Arkkitehtuurimuseo, Originaalikoelma.

16 Valiokuntaan, joka ehdotti uutta paikkaa, kuuluivat Armas Lindgren, Bertel Jung sekä insinööri Jalmari Castrén. Myöhemmän mietinnön oli allekirjoittanut myös Hugo Lindberg. Mietinnössä mainittu lintuperspektiivipiirustus puuttuu Arkkitehtuurimuseolla olevasta sarjasta. Kaupunginvaltuusto – Kaupunginvaltuuston pöytäkirjan liitteet, 16.1.–20.6.1917, Helsingin kaupunginarkisto, Arkkitehtivaliokunnan mietintö 20.5.1916, 19.

Kuva 6. Arkkitehtitoimisto Palmqvist & Sjöström, Oopperatalo Arkadianmäelle, asemapiirros ja 1. kerroksen pohja. Oikealle puolelle on hahmoteltu Kansallismuseon rakennus. Oopperan takana on "näyttelyrakennus". Kuva: Arkkitehtuurimuseo, Originaalikoelma, lisenssi CC BY-NC-ND 4.0.

dianmäelle.¹⁷ Ne julkaistiin *Arkitekten*-lehdessä IV/1917. Niiden joukossa oli myös rakennuksen ympäristöä esittävä lintuperspektiivi, joka luultavasti kuului toukokuussa tehtyyn sarjaan, koska sen yksityiskohdat ja talon taakse sijoitetun "näyttelyrakennuksen" muoto vastaavat toukokuussa tehtyjä piirustuksia. Arkkitehdit näyttävät tehneen lehdessä julkaistun version pääjulkisivuun joitakin muutoksia.¹⁸ Lopulliset piirustukset on todennäköisesti myös esitelty kaupunginvaltuustolle, mutta niiden nykyisestä olinpaikasta ei ole tietoa.

Suurikokoisen, pohjaratkaisultaan ristinmuotoisen oopperatalon lisäksi kokonaisuuteen kuului Viertotien toiselle puolelle rakennettava kaksikerroksinen basaarimainen liiketalo.¹⁹ Pää-

massaan liittyviin kahteen kaarevaan siipeen oli ajateltu julkisia tiloja, yhtenä vaihtoehtona konservatoriota. Samoin kuin edellisessäkin suunnitelmassa, oli oopperan yhteyteen varattu tilat myymälöille. Ne oli sijoitettu pääsisäänkäynnin edessä olevan terassin alle.²⁰

Suunnitelma ei koskenut vain oopperataloa, vaan Palmqvist ja Sjöström hahmottelivat Jungin toivomuksesta myös lähikortteleihin tulevia rakennuksia. Asemapiirrokseen on merkitty paikka "näyttelyrakennukselle", joka oli esillä kaupunginvaltuustossa yhtä aikaa oopperan tilakysymyksen kanssa. Näyttelyrakennus on sijoitettu oopperan taakse, Töölönkadun varteen. Palmqvistin ja Sjöströmin suunnitelma linkittyi näin kiinnostavalla tavalla myös useita vuosia vireillä olleeseen Suomen Taitelijaseuran alulle panemaan talohankkeeseen. Taidehalli rakennettiin sittemmin viereiseen kortteliin.²¹

17 Kaupunginvaltuusto – Kaupunginvaltuuston pöytäkirjan liitteet, 16.1.–20.6.1917, Helsingin kaupunginarkisto. Bertel Jungin ja Tycho Öllerin Kaupungin yleisten töiden hallitukselle 24.11.1916 lähettämä kirje, 23.

18 Palmqvist & Sjöström, "Finska operan," *Arkitekten IV* (Helsinki 1917), 63–65. Liisa-Maria Hakala-Zilliacus on julkaissut *Arkitekten*-lehdessä olleen lintuperspektiivin Eduskuntataloa käsittelevässä väitöskirjassaan. Liisa-Maria Hakala-Zilliacus, *Suomen Eduskuntatalo – Kokonaistaideteos, itsenäisyysmonumentti ja kansallisen sovinnon representaatio* (Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2002), 90.

19 Oopperatalon hinnaksi oli laskettu 1690000 markkaa. Berg, *Oopperalle talo*, 10.

20 Arkkitehtuurimuseo, Originaalikoelma. Suunnitelmaa oli edeltänyt Eliel Saarisen Pohjoinen Rautatiekatu 1:een piirtämä näyttelyrakennus vuodelta 1908. Se olisi sijainnut Mannerheimintien varressa, Palmqvistin ja Sjöströmin oopperan eteläpuolella. Valto, "Työluetelo", 293.

21 Arkkitehtuurimuseo, Originaalikoelma. W. G. Palmqvist oli Magnus Enckellin ohella toinen Suomen Taitelijaseuran tonttihakemuksen allekirjoittajista.

Tätäkin suunnitelmaa ei toteutettu, vaan lopulta päädyttiin siihen, että Aleksanterin teatteri korjattiin ja luovutettiin Suomalaiselle oopperalle 1919. Rakennuksen muutos- ja korjaussuunnitelmat laati Einar Sjöström.²² Huolimatta siitä, että oopperan tilakysymys oli näin ratkennut, laati Sjöström vielä 1921 jatkosuunnitelman Viertotien tontille. 1920-luvun pelkistettyä klassismia edustavat piirustukset ovat Arkkitehtuurimuseossa, Sjöströmin kokoelmassa.²³

Hilding Ekelundin diplomityö ja Eliel Saarisen Munkkiniemi-Haaga-suunnitelma

Ekelund oli valinnut oopperan paikaksi Eliel Saarisen 1915 laatimaan Munkkiniemi-Haaga-suunnitelman ”Keskusaukean”.²⁴ Saarisen asemakaava oli suosittu diplomitoiden lähtökohta 1910-luvulla. Arkkitehtuurin opettajat kehottivat oppilaitaan valitsemaan diplomitoilleen kaavasta sopivia tontteja.²⁵ Ekelundin diplomityöstä on säilynyt neljä piirustusta museon arkistossa: toisen kerroksen pohjapiirustus, julkisivu länteen, leikkaus sekä perspektiivipiirustus.

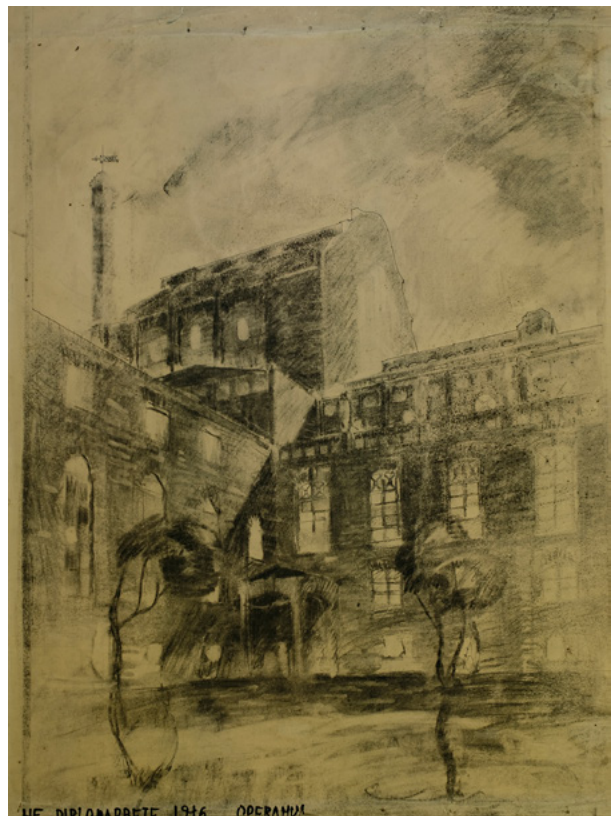
Pääkerroksen pohjapiirustus, asemapiirros sekä oletettavasti kolme julkisivupiirustusta ovat kadonneet, mutta niistä on valokuvat museon arkistossa. Kolme varhaisinta kuvaa on arkistoitu jo 1965, ja luultavasti Ekelund on itse tuonut

22 Teatteri oli oopperan käytössä vuosina 1919–1993. Korjaustyöt aloitettiin 1918. Rainer Knapas, ”Suomen Kansallisoopperan talo,” teoksessa *Suomen Kansallisoopperan talo*, toimittanut Lea Venkula-Vauraste (Helsinki: Paino Polar Oy, 1979), 8.

23 Arkkitehtuurimuseo, Originaalikoelma.

24 Suunnitelman kirjallisessa osassa todetaan, että aukean laidolle tuli rakentaa ”kirjastoja, museoita, kunnallisia rakennuksia ja virastoja”. Eliel Saarinen, *Munkkiniemi-Haaga ja Suur-Helsinki: tutkimuksia ja ehdotuksia kaupunkijärjestelyn alalta* (Lilius & Herzberg osakeyhtiö: 1915), 107.

25 Helander, ”Hilding Ekelund Suomen arkkitehtuurin eturintamassa,” 9. Munkkiniemi-Haaga ja Suur-Helsinki-suunnitelma esiteltiin myös syksyllä 1915 Ritarihuoneella pidetyssä näyttelyssä.

Kuva 7. Hilding Ekelund, Diplomityö ”Oopperatalo Munkkiniemeen”, perspektiivipiirustus 1916. Kuva: Arkkitehtuurimuseo, Originaalikoelma, lisenssi CC BY-NC-ND 4.0.

ne museolle. Hän oli vakituinen vieras Arkkitehtuurimuseon (ent. Suomen rakennustaiteen museon) näyttelyissä. Käydessään hän toi usein nipun piirustuksia arkistoon ja niiden mukana ilmeisesti myös valokuvia.²⁶

Valokuvien joukossa on kuvat kadonneesta asemapiirroksista ja lintuperspektiivistä. Niistä käy ilmi rakennuksen sijainti Keskusaukean luoteiskulmassa. Saarisen suunnitelmassa siihen kohtaan on piirretty jonkinlainen raatihuone, joka on yhdistetty aukion toisella puolella olevaan rakennuksen matalammalla siivellä. Ekelund on ottanut tämän aiheen sellaisenaan ooppera-

26 ”Arkkitehtuurimuseo: Hilding Ekelund.” Luettu 14.1. 2022. <https://www.mfa.fi/kokoelmat/arkkitehdit/hilding-ekelund/>. Toinen kuvaerä on saanut arkistonumerot 1996. Ne ovat luultavasti löytyneet, kun Ekelundin arkistoja on ryhdytty tutkimaan vuonna 1997 ilmestyneitä kirjaa varten. Arkkitehtuurimuseo, Originaalikoelma.

Kuva 8. Hilding Ekelund, Diplomityö "Oopperatalo Munkkiniemeen" 1916, lintuperspektiivi, jossa näkyy rakennuksen sijoitus Munkkiniemi–Haaga-suunnitelman "Keskusaukion" laidalla. Kuva: Arkkitehtuurimuseo, Originaalikokoelma, lisenssi CC BY-NC-ND 4.0.

taloonsa.²⁷ Itäjulkisivua esittävään perspektiivipiirustukseen hän on kirjoittanut "Sett från torget". Pääsisäänkäynti leijonaveistoksineen on tällä puolella.²⁸ Katsomossa on arviolta noin 700 istumapaikka, mikä on noin puolet vähemmän kuin Palmqvistin ja Sjöströmin oopperataloissa.

Ekelundin oopperatalo poikkeaa ulkoasultaan huomattavasti Palmqvistin & Sjöströmin toimiston klassisista suunnitelmista. Hän oli valinnut säilyneistä piirustuksista päätellen runsasmuotoisen barokkihenkisen rakennuksen julkisivumateriaaliksi rappaamattoman punatiilen, mikä oli varsin poikkeuksellinen ratkaisu oopperatalossa.²⁹

27 Saarinen, *Munkkiniemi–Haaga ja Suur-Helsinki*, 106.

28 Eläinhahmot saattavat olla myös sfinksejä. Kadonneesta piirustuksesta säilynyt valokuva. Arkkitehtuurimuseo, Kuvakokoelma.

29 Ibid.

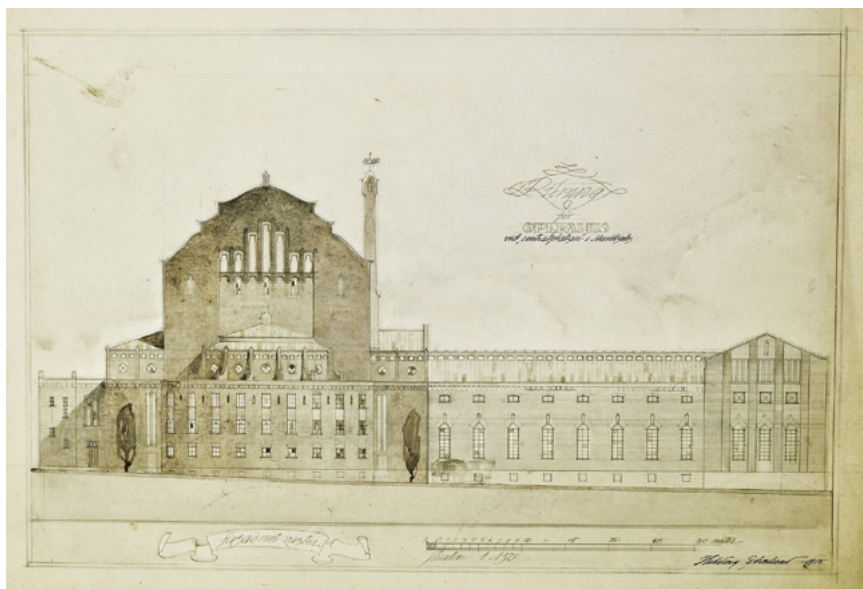

Kuva 9. Eliel Saarinen, Munkkiniemi–Haaga-suunnitelma 1915. Kuva pienoismallista "Keskusaukion" kohdalta. Kuva: Arkkitehtuurimuseo, Originaalikokoelma, lisenssi CC BY-NC-ND 4.0.

Ekelund oli varmasti tietoinen Eliel Saarisen toimomuksesta, että Munkkiniemi–Haaga-suunnitelman arkkitehtuurin tuli olla yhtenäistä. Saarisen mukaan aukoiden laidolle sijoitettujen julkisten rakennusten tuli olla osa harkittua kokonaisuutta. Kansainvälisenä esikuvana oli Pariisin Place Vendôme.³⁰ Suunnitelmasta tehdyistä piirustuksista ja pienoismallista otetuista kuvista ei kuitenkaan voi päätellä missä määrin rakennuksissa oli tarkoitus käyttää punatiiltä. Sen käyttö olisi saattanut olla hyvinkin mahdollista, sillä Saarinen suosi punatiiltä samaan aikaan Helsingin keskustaan suunnittelemissaan liikerakennuksissa. Hänen 1910-luvun päätyönä, Joensuun ja Lahden kaupungintalot, edustivat nekin punatiiliarkkitehtuuria.³¹

30 Saarinen, *Munkkiniemi–Haaga ja Suur-Helsinki*, 101–102.

31 Joensuun kaupungintalo valmistui 1911 ja Lahden kaupungintalo 1912.

Kuva 10. Hilding Ekelund, Diplomityö ”Oopperatalo Munkkiniemeen” 1916, julkisivu länteen. Piirustuksesta näkyy, että julkisivu on rappaamatonta punatiiltä. Kuva: Arkkitehtuurimuseo, Originaalikoelma, lisenssi CC BY-NC-ND 4.0.

Saarisen monumentaalirakennusten vaikutus Ekelundin diplomityöhön on ilmeinen.³² Siinä voi myös nähdä viitteitä ruotsalaisen Ragnar Östbergin tuotantoon. Östbergin päätyö, Tukholman kaupungintalo, oli rakenteilla juuri diplomityön valmistumisen aikaan.³³

Talohankkeen myöhemmät vaiheet lyhyesti

Oopperalle varattu tontti Viertotien varrella nousi jälleen esille, kun Suomen eduskunnalle ryhdyttiin suunnittelemaan taloa itsenäistymisen jälkeen. Eduskuntatalon sijoituksesta järjestettiin arkkitehtuurikilpailu kesällä 1923. Kilpailijoille annettiin täysi vapaus paikan valintaan.³⁴ Kilpailuun osallistuneet arkkitehdit ehdottivat kymmentä eri paikkaa: Tähtitorninvuorta, Unioninkatua, vanhan Seurahuoneen paikkaa, Kaivopuiston laivatelakkaa (nyk. Olympialaituri), Viertotietä, Kasvitieteellistä puutarhaa,

Vanhan ja Uuden klinikan tonttia, Katajanokan merikasarmia, Kaisaniemeä sekä ”Päävahtipaikkaa”. Arvostelupöytäkirjassa Viertotien tonttia kutsuttiin ”oopperan tontiksi”.³⁵ Tuomaristo piti parhaina Tähtitorninvuorta, laivatelakkaa ja oopperalle varattua tonttia. Kilpailu ratkesi seuraavasti: 1. palkinto Hilding Ekelund (Tähtitorninvuori), 2. palkinto Borg, Siren, Åberg (Laivatelakka) ja 3. palkinto Armas Lindgren ja Bertel Liljeqvist (Viertotie).³⁶ Eduskuntatalon rakennuksesta pidettiin uusi kilpailu 1924. Kilpailuohjelmasta käy ilmi, että talon paikaksi oli valikoitunut oopperalle varattu tontti Arkadianmäellä.³⁷

Uuden oopperatalon toteutumista viivästyttikin oleellisesti se, että kaikki sille osoitetut rakennuspaikat päättyivät ennemmin tai myöhemmin muuhun käyttöön.³⁸ Viertotien jälkeen olivat vuorossa nykyinen Kansaneläkelaitoksen tontti Töölössä sekä ehkä merkittävimpana Alvar

32 Saarisen 1908 tekemän Eduskuntatalon kilpailuehdotuksen pääsisäänkäynnin edessä on sfinksiveistokset.

33 Ekelund oli jonkin aikaa töissä Saarisen toimistossa heti valmistumisensa jälkeen.

34 Tuomariston kokous pidettiin 1. kesäkuuta 1923. *Kilpailuohjelma ja arvostelupöytäkirja*. Arkkitehtuurimuseo, Kilpailuarkisto.

35 Ibid.

36 Ibid.

37 Sisäänjättöpäivä oli 1.2.1924. *Uuden Eduskuntatalon kilpailuohjelma* (Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1923). Arkkitehtuurimuseo, Kilpailuarkisto. Talo rakennettiin tälle paikalle 1931. Hakala-Zilliacus, Suomen Eduskuntatalo, 85–91.

38 Kemppinen, *Uusi oopperatalo*, 14–17.

Aallon suunnitelma oopperataloksi Töölönlahden rannalle. Viimeksi mainittu liittyi Aallon 1960-luvulla tekemään Helsingin keskustasuunnitelmaan. Kymmenen vuotta myöhemmin katseet kohdistuivat niin sanottuun Sokeritehtaan tonttiin. Sille oli 1973 valmistuneessa Töölönlahden Terassitorin alueen miljöösuunnitelmasa merkitty paikka oopperatalolle.³⁹

Rakennuksesta tälle paikalle järjestettiin arkkitehtuurikilpailu 1975–1976. Koska samalle paikalle oli kaavailtu myös Keskustaidemuseota, sisällytettiin ohjelmaan näyttelytiloja. ”Oopperatalon ja vaihtuvien näyttelyiden näyttelytilojen suunnittelukilpailun” tulos julkistettiin 1977.⁴⁰ Voittaneen ehdotuksen ”Scalapuikko” olivat laatineet arkkitehdit Eero Hyvämäki, Jukka Karhunen ja Risto Parkkinen. Hankkeen edetessä vastuu rakennuttamisesta siirtyi Rakennushallitukselle. Varsinaisen suunnittelun alkaessa päätettiin näyttelytilat säästösyistä pudottaa pois.⁴¹ Kilpailun ratkeamisesta toteutukseen kesti kuusitoista vuotta, ja rakennus vihittiin lopulta käyttöön 30.11.1993.

Lopuksi

Oopperatalon suunnittelu oli poikkeuksellisen pitkäkestoinen hanke. Oopperaesitykset mainittiin ensimmäisen kerran jo C. L. Engelin 1817 Kasarmitorille tekemän teatterisuunnitelman yhteydessä. Rakennus jäi kuitenkin vain haa-veeksi, sillä torille pystytettiin Kaartin kasarmi.⁴² Vasta lähes sata vuotta myöhemmin ryhdyttiin oopperan asiaa toden teolla edistämään, kun *Suomalainen Ooppera Oy* perustettiin. Hyvistä yrityksistä huolimatta 1910-luvulla tehdyt suunnitelmat jäivät toteuttamatta. Ne ovat kuitenkin

arkkitehtuurihistoriallisesti erityisen kiinnostavia, sillä ne liittyivät samaan aikaan vireillä olleisiin Helsingin kaupungin kehittämissuunnitelmiin. Oopperan sijoituspaikka määräytyi sen mukaan, mitä hyötyä sen vetovoimasta oli liike-elämälle tai kaupunginosan tulevaisuudelle. Tämä käy selvästi ilmi Arkadianmäen tontin kohdalla. Asemakaava-arkkitehti Bertel Jung halusi oopperan näyttävälle paikalle, osaksi Kansallismuseon lähikortteleihin kaavailtua julkisten rakennusten ryhmää. Perusteluissaan hän toteaa, että rakennuksen yhteyteen tulee sijoittaa liiketoimintaa ja että paikka on myös liikenteellisesti sopiva. Paikalle rakennettiin sittemmin Eduskuntatalo, mutta ajatus kulttuurirakennusten keskittymästä tälle alueelle jäi elämään. Alvar Aalto sijoitti 1960-luvulla Keskusta-suunnitelmaansa Töölönlahden rannalle kulttuurirakennusten rivin, ja yksi rakennuksista oli ooppera. Lähelle tätä paikkaa se myös rakennettiin.

Fil. lis. **Elina Standertskjöld** on työskennellyt Arkkitehtuurimuseossa eri tehtävissä vuosina 1981–2019. Hän on julkaisut kolmiosaisen kirjasarjan *Arkkitehtuurimme vuosikymmenet 1900–1980*, monografian *Arkkitehti P. E. Blomstedt 1900–1935*, teoksen *The Dream of The New World – American Influence on Finnish Architecture from the Turn of the 20th Century to the Second World War* ja useita artikkeleita modernista suomalaisesta arkkitehtuurista sekä kansainvälisissä että kotimaisissa kokoomateoksissa ja näyttelyjulkaisuissa.

39 Eskola, *Oopperatalo*, 14.

40 *Oopperatalon ja vaihtuvien näyttelyiden näyttelytilojen suunnittelukilpailu, Arkkitehtuurikilpailuja 1/78*. Arkkitehtuurimuseo, Kilpailuarkisto.

41 Eskola, *Oopperatalo*, 14–15.

42 Knapas, ”Suomen Kansallisoopperan talo,” 1.